

Методологічні підходи до стимулювання інвестиційної діяльності в умовах макроекономічної нестабільності

У статті проаналізовано основні підходи класичної і кейнсіанської теорії стосовно забезпечення довготривалого економічного зростання на основі стимулювання інвестиційної діяльності; придатності застосування їх основних положень національними господарствами в умовах нестабільності, зокрема в період рецесії. Обґрунтовано, що державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні має базуватися на принципах кейнсіанства з урахуванням положень національної економічної теорії.

Ключові слова: класична теорія, кейнсіанство, інвестиційна діяльність, макроекономічна нестабільність, реальний сектор економіки, механізми стимулювання інвестиційної діяльності, економічне зростання.

Методологические подходы к стимулированию инвестиционной деятельности в условиях макроэкономической нестабильности

В статье проанализированы основные подходы классической и кейнсианской теории к обеспечению долговременного экономического роста на основе стимулирования инвестиционной деятельности; пригодности применения основных положений национальными хозяйствами в условиях нестабильности, в частности в период рецессии. Обосновано, что государственное регулирование инвестиционной деятельности в Украине должно базироваться на принципах кейнсианства с учетом положений национальной экономической теории.

Ключевые слова: классическая теория, кейнсианство, инвестиционная деятельность, макроэкономическая нестабильность, реальный сектор экономики, механизмы стимулирования инвестиционной деятельности, экономический рост.

Methodological approaches to stimulate investment activity in the conditions of macroeconomic instability

The article analyzes the main approaches of classical and Keynesian theory to ensure the long-term economic growth by stimulating investment activity; the suitability of the application of the main provisions of national economies in terms of instability, especially in a recession. Proved that government regulation of investment activity in Ukraine should be based on the principles of Keynesianism with the provisions of the national economics.

Keywords: classical theory, Keynesianism, investment activity, macroeconomic instability, the real economy, mechanisms to stimulate investment activity, economic growth.

Постановка проблеми. Незаперечним положенням економічної теорії є твердження, що провідне значення для забезпечення сталого розвитку та довготривалого зростання мають обсяги, структура та спрямованість інвестицій. У ринковій економіці інвестиції здійснюють суб'єкти господарювання. Функцією держави є визначення пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності, заохочення інвесторів до вкладання коштів у визначені напрями, використовуючи механізми прямого і непрямого впливу у відповідному співвідношенні залежно від фази економічного циклу.

В Україні інвестиційна діяльність перебуває у стані хронічно низької активності. Імпульси державних інститутів розвитку не завжди кореспондують з інтересами бізнесу і виявляються недостатніми, щоб спрямувати їх діяльність в інвестиційному напрямі. Окрім того, воєнно-політичний конфлікт, енергетичні проблеми, падіння цін на експортні сировинні ресурси ще більш загострили питання щодо ефективності механізмів та інструментів стимулювання інвестиційної діяльності. Зазначене актуалізує питання аналізу методологічних підходів до стимулювання інвестиційної діяльності, придатності застосування їх основних положень національними господарствами, зокрема в період рецесії.

Аналіз досліджень та публікацій проблеми. Механізми стимулювання інвестиційної діяльності досліджуються у працях багатьох вітчизняних вчених: В. Бодрова, М. Гамана, В. Гейця, Т. Затонацької, М. Зверькова, Т. Майорової, В. Осецького, В. Парнюка, А. Соколовської та ін., в яких детально розглянуто сутність інвестицій та інструменти стимулювання інвестиційної діяльності задля забезпечення сталого економічного розвитку. Водночас, незважаючи на ґрунтовність досліджень, потребують подальшого вивчення методологічні підходи до стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в умовах нестабільності.

Мета статті. На основі аналізу основних теоретичних концепцій виокремити певні положення та розробити пропозиції щодо активізації інвестиційної діяльності та виведення вітчизняної економіки з кризового стану на траєкторію довготривалого економічного зростання.

Вклад основного матеріалу. В економічній науці широкого поширення набули дві теорії: класична та кейнсіанська, які в подальшому розвивались різними науковими школами. Спільним для них є положення, що економічний розвиток базується на інвестиційній діяльності ядром якої є інноваційна. На жаль, ця діяльність не є безперервною та стабільно-зростаючою. Періоди високих темпів інвестицій-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ної діяльності змінюються періодами їх затухання. Причини спаду інвестиційної активності та способи «лікування» у неокласиків і кейнсіанців різні.

Нині панівне становище у світовій економічній науці займають положення неокласичної теорії, яка сприймається як мейнстрим. Зазначимо, що уряди багатьох країн світу (в тому числі України) не критично сприйняли її основні постулати, можливість їх застосування в практиці господарювання, зокрема в період рецесії. З цього приводу лауреат Нобелівської премії П. Кругман зазначає, що «сучасний консерватизм є відданим ідеї, що ключем до процвітання слугують вільні ринки і необмежене прагнення до прибутку та особистої вигоди, а посилення ролі держави ... не може принести нічого, крім шкоди» [5, с. 105]. Розглянемо основні постулати неокласичної і кейнсіанської теорії стосовно забезпечення економічного зростання, основою якого складає інвестиційна діяльність.

Ядром неокласичної теорії є принцип *laissez-faire*, який у нинішніх умовах не може виконати свою функцію з ряду причин. По-перше, в основі неокласичної теорії лежить уявлення про раціональну економічну людину. Тобто господарюючі суб'єкти мають здібності раціонального вибору і тим самим завжди максимізують функцію корисності. Отже, закладається уявлення, що майбутнє завжди є передбачуваним. Представники кейнсіанської теорії стверджують, що рішення людини можуть бути лише наближеними до дійсності. Адже при прийнятті будь-якого рішення людина користується минулим і прогнозом на майбутнє. Останнє носить ірраціональний характер, який має п'ять проявів: довіра; уявлення про справедливість; спокуси (зловживання та недобросовісність); грошова ілюзія; сприйняття історії.

Визначальним є довіра, оскільки вона продукує ірраціональність поведінки. Справедливість – це легітимне набуття власності та її захист. Власність є фундаментом справедливості та вільного розвитку людини. «Суспільство, в якому є сумніви з приводу того, кому що належить, не може розраховувати на тривалий та успішний розвиток» [10, с. 477]. Спокуса – це прагнення до влади, що породжує корупцію. Корупція, яка є системною основою суспільства формує недовіру та знищує справедливість. Наявність можливостей перерозподіляти бюджетні кошти в інтересах наближених до влади осіб підриває стимули до інвестування, оскільки права власності не захищені. Грошова ілюзія – це сприйняття реальної економічної дійсності через призму грошей. Вона спричинює певне її спотворення внаслідок зміни цін на реальні блага, що породжує недовіру. Сприйняття історії – це відчуття власної гідності, гордості за свою батьківщину та прагнення своєю діяльністю принести їй користь. Це своєю чергою сприяє формуванню довіри та справедливості [3, с. 13].

По-друге, представники класичної економічної теорії дотримуються положення, що економіка завжди прагне до рівноваги, яка порушується під впливом дії лише зовнішніх чинників. Кейнсіанці стверджують, що економіка рано чи пізно під впливом дії внутрішніх чинників починає відхилятися від стану рівноваги між доходами та витратами, заощадженнями та інвестиціями, планованими та фактичними інвестиціями тощо.

По-третє, постулатом класичної економічної теорії є орієнтація економіки на ринкові сигнали, універсальним носієм яких є ціни. Кейнсіанці, не заперечуючи існування ринкових

сигналів та їх впливу на інвестиційну активність підприємницького сектору, вказують, що цей механізм діє лише у короткостроковому періоді. Справа полягає в тому, що реальні інвестиції зв'язані з фізичним капіталом: реконструкцією існуючих підприємств, будівництвом нових, використанням засобів праці, технологій (створених виробничих потужностей). Вони на відміну від фінансових є довгостроковими. За кейнсіанською теорією ціни у довготривалому періоді визначаються технологічними факторами і розподілом чистого продукту (доданої вартості) між працею та капіталом, а також між різними бізнес-групами.

По-четверте, неокласики стверджують, що метою підприємницької діяльності є отримання максимального прибутку. Кейнсіанці вважають, що першоосновою отримання стабільної прибуткової діяльності є довгострокове економічне зростання. Це кардинально змінює стратегію фірм. У цьому сенсі мета корпорацій, суспільства та держави, незважаючи на їх видиме суперечність, у підсумку є ідентичною. Адже кожен власник зацікавлений у збереженні свого підприємства та його фінансовій стійкості у конкурентному середовищі, яке досягається завдяки зростанню прибутковості на основі модернізації виробничо-технологічної бази. Внаслідок цього суспільство отримує зростання економічного потенціалу на принципово новій технологічній основі, збільшується обсяг виробництва продукції, зростає зайнятість населення. Відбуваються прогресивні структурні зрушення в економіці. Вона набуває ознак самодостатності, стає більш стійкою до коливань світового ринку. «Без нарощування промислового потенціалу Україна опиниться серед країн, не здатних самостійно розв'язувати наявні економічні і соціальні проблеми», – зауважує академік В. Геєць [2, с. 5].

По-п'яте, за неокласичною теорією основним чинником стимулювання інвестиційної діяльності є рівень відсоткової ставки. Ця залежність є оберненою: чим нижча відсоткова ставка, тим вищою є очікувана дохідність від інвестицій. Але господарська практика не завжди підтверджує цю залежність. Особливо наочно це проявилось за умов фінансово-економічної кризи 2008–2009 років у розвинених країнах, де облікова ставка була знижена до мінімуму (у США – 0,25%, в Японії – 0,15%), але це не спричинило збільшення попиту на інвестиційні товари [4, с. 8].

Відсоткова ставка, своєю чергою, залежить від грошової маси. Вперше механізм впливу грошової маси на обсяг заощаджень розкрив І. Фішер. Він стверджував, що пропозиція грошей у короткостроковому періоді знижує рівень відсоткових ставок, але не спричиняє зростання реальних інвестицій. У довготривалому періоді збільшення кількості грошей в обігу призводить до «розкручування» інфляції, зростання відсоткових ставок і зменшення інвестицій у реальний сектор економіки.

Кейнсіанська теорія обґрунтовує залежність інвестицій від прибутку. Останній є джерелом інвестицій, а динаміка його маси пов'язана зі сталим економічним зростанням. Величина прибутку у великій мірі залежить від ступеня монополізації галузі. Чим більше монополізована галузь, тим більшу частку в ціні її продукції займає прибуток.

В економіці України найвищим ступенем монополізації відзначаються галузі з видобутку та первинної обробки сировини. Рівень операційної рентабельності підприємств добувної промисловості України в 6–8 разів перевищує відповідний

показник у переробній промисловості. Так, у 2010 році він становив 14,8% проти 2,3% у переробній, у 2011 році – відповідно 17,3% і 2,9%, у 2012 році – 14,7% і 1,8%, у 2013 році – 12,5% і 2,1%. У 2014 році рівень операційної рентабельності підприємств добувної промисловості становив 20,9%, а переробної – 0,2% [7]. Монопольне становище на ринку дає можливість власникам легко одержувати високі доходи за рахунок підвищення цін (тарифів), не здійснюючи інвестицій.

Надлишкові доходи сировинних галузей, орієнтованих на експорт, використовуються для формування вкрай обмеженого інвестиційного попиту, який поширюється на незначний обсяг супутніх галузей з низьким технологічним переділом. Вони не створюють значного мультиплікативного ефекту. Обробні галузі (машинобудування та його головна складова – верстатобудування) не отримують інвестиційних імпульсів від сировинних експортоорієнтованих галузей, що спричинює їх техніко-технологічне відставання та зменшення впливу на формування обсягу доданої вартості в економіці України. В цьому контексті американський економіст Е. Райнарт зауважує: «Культивуючи обробну промисловість, країни заохочують вигідний тип економічної діяльності» [8, с. 37].

Уперше положення про необхідність державного регулювання інвестиційного процесу шляхом стимулювання ефективного попиту обґрунтував Дж. Кейнс. Визначальна роль у формуванні ефективного попиту належить попиту на інвестиційні товари. Останній на відміну від споживчого попиту відзначається високою волатильністю, тому держава повинна впливати на інвестиційні процеси за допомогою грошово-кредитної і податково-бюджетної політики.

Грошово-кредитна політика має базуватися на врахуванні «ефекту Фішера», створюючи ілюзію зростання норми прибутку і тим самим заохочуючи підприємців здійснювати інвестиції. Заходи у сфері грошово-кредитної політики, спрямовані на формування оптимістичних настроїв у підприємців, повинні здійснюватися різними способами:

- шляхом підтримання інфляції на помірному рівні, що забезпечує, з одного боку, деяке знецінення грошових заощаджень, а з іншого – створює ілюзію зростання доходів на інвестовані кошти і разом із тим (унаслідок інфляційного очікування) сприяє зростанню поточного споживання домогосподарств;

- шляхом планового зниження відсоткової ставки за допомогою цілеспрямованого зниження і фіксації норми відсотка на державні кредитні ресурси. Зниження відсоткової ставки відбувається одночасно зі збільшенням маси грошей в обігу.

Податково-бюджетні методи державного регулювання інноваційно-інвестиційних процесів кейнсіанці пов'язують зі збільшенням державних витрат на придбання товарів вітчизняних підприємств, які виконують функцію локомотива сталого економічного зростання. При цьому уряд застосовує податковий механізм стимулювання, що у короткостроковому періоді супроводжується зменшенням доходів бюджету та формуванням передбачуваного дефіциту.

Класичними інструментами податкового регулювання є ставки і пільги, які доповнюють один одного та посилюють мультиплікативний ефект податку. Якщо податкові ставки прямо впливають на величину чистого прибутку підприємства, то пільги мають цільовий стимулюючий вплив на характер розвитку виробництва та економіки країни в цілому [3, с. 23].

В Україні протягом всіх років незалежності уряди здійснювали відповідні заходи щодо посилення стимулюючої ролі податків через зниження податкового навантаження. Але основна увага приділялася і приділяється ставкам основних податків у бік їх зменшення, не акцентуючи уваги на реалізацію поставленої мети. Це вказує на спрощене сприйняття податкового механізму, оскільки зниження ставки не гарантує, що вивільнений фінансовий ресурс власники підприємств спрямують саме на інвестиційні цілі. Дж. Стігліц з цього приводу зауважував, що «просте зниження податків призначено не для стимулювання економіки, а для передавання грошей тим, у кого їх і так багато» [9, с. 380].

Важливе місце в системі державного стимулювання інвестиційної діяльності кейнсіанська теорія відводить споживчому попиту, як найбільш стабільному і передбачуваному елементу сукупного попиту, що значною мірою визначає сталий характер економічного розвитку країни. Виходячи з цієї парадигми важливим завданням державної політики є сприяння розвитку виробництв і галузей, що виробляють конкурентоспроможну інноваційну продукцію споживчого призначення та виховання людей схильних до придбання продукції вітчизняного виробництва. Чим вищою вища буде схильність до придбання високотехнологічної продукції вітчизняного виробництва, тим вищим буде стимул у виробників до їх створення, більшим буде мультиплікатор чистого внутрішнього продукту і за інших рівних умов більшими будуть інвестиції.

Висновки

Здійснений аналіз основних підходів класичної та кейнсіанської теорій щодо стимулювання інвестиційної діяльності дозволяє зробити висновок, що державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні має базуватися на принципах кейнсіанства з урахуванням положень національної економічної теорії. При цьому треба мати на увазі, що жодна теорія в «чистому» вигляді не дає універсальних рецептів «лікування», які б давали позитивні результати без врахування стану економіки, глобалізаційних процесів та національних особливостей. На наш погляд, для стимулювання інвестиційної діяльності в Україні доцільно:

- визначити пріоритетні напрями інвестування розвитку реального сектору національної економіки, акцентуючи увагу на здатності галузі чи комплексу забезпечити мультиплікативний ефект та відповідну динаміку економічного зростання. Враховуючи сучасний стан вітчизняної економіки пріоритетного значення набуває розвиток військово-промислового комплексу, якому притаманні інноваційність, мультиплікативність, синергетичність;

- розробити план державних інвестицій, визначивши обсяги фінансування, об'єкти та термін їх реалізації. Це забезпечуватиме поступальність розвитку економіки країни, створення нових прогресивних робочих місць. Формування планів має здійснюватися на паритетних засадах представників бізнесу, інститутів розвитку громадянського суспільства, держави;

- перехід від селективної державної підтримки окремих галузей до розвитку перспективних міжгалузевих бізнес-мереж, які поєднуюватимуть виробничий, науково-технологічний, інноваційний потенціал підприємств і спроможні в

середньостроковому періоді забезпечити підвищення технічного рівня виробництва, зростання продуктивності праці та отримання конкурентних переваг на світових ринках.

Список використаних джерел

1. Бодров В.Г. Стратегічні орієнтири державного регулювання економіки в умовах невизначеності // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: зб. наук. пр. / редколегія; відп. секретар З.Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2014. – 451 с. (С. 21–25).
2. Геєць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В.М. Геєць // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 4–19.
3. Затонацька Т.Г. Деякі аспекти фіскального стимулювання інноваційних підприємств в Україні / Т.Г. Затонацька // Фінанси України. – 2014. – № 6. – С. 19–29.
4. Зверяков М.І. У пошуках виходу з кризи / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2013. – № 8. – С. 4–21.
5. Кругман П. Выход из кризиса есть! Перевод с англ. – М.: Азбука Бизнес, Азбука–Аттикус, 2013. – 320 с.
6. Онищенко В.П. Онтологічний аспект економічної кризи. / В.П. Онищенко // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 4–18.
7. Офіційний сайт державної служби статистики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остались бедными. Перевод с англ. – М.: Издательский дом – Высшей школы экономики, 2011. – 384 с.
9. Стиглиц Дж. Ревущие девяностые / Дж. Стиглиц; пер. з англ. – М.: «Современная экономика и право». – 2005. – 424 с.
10. Тетчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 620 с.

А.П. АНТОНОВ,

аспірант, Науково-дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку і торгівлі України

Інвестиції в людський капітал: джерела формування

Для розвитку людського капіталу необхідні значні затрати та різноманітні види ресурсів як з боку особи, так і з боку суспільства або підприємства. Витрати, що збільшують продуктивні якості й характеристики людини, є інвестиціями. Процес інвестування в людський капітал на різних етапах життєвого циклу мають свої особливості і різні джерела формування

Ключові слова: інвестиції, людський капітал, інвестування, розвиток.

А.П. АНТОНОВ,

аспірант, Научно-исследовательский экономический институт Минэкономразвития и торговли Украины

Инвестиции в человеческий капитал: источники формирования

Для развития человеческого капитала необходимы значительные затраты и виды ресурсов как со стороны человека, так и со стороны общества или предприятия. Расходы, развивающие продуктивные качества и характеристики человека, являются инвестициями. Процессы инвестирования в человеческий капитал на разных этапах жизненного цикла имеют свои особенности и различные источники формирования

Ключевые слова: инвестиции, человеческий капитал, инвестирование, развитие.

A.P. ANTONOV,

a graduate student SREI

Investment in human capital: sources of

For the development of human capital requires considerable costs and types of resources from both the person and of the society or company. Expenses increased productivity and quality characteristics of a person, is an investment. The process of investing in human capital at different stages of the life cycle has its own characteristics and different sources of

Keywords: investments, human capital, investment and development.

Постановка проблеми. В сучасній економічній літературі існує велика кількість визначень поняття «людський капітал», однак у сукупності вони можуть бути зведені до такого: людський капітал – це сформований у результаті інвестицій і накопичений певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, що використовується в тій або іншій сфері суспільного життя. Інвестування в людський капітал доцільно першою чергою розглядати як систему вкладень, які посилюють здатність людини до творчої праці з метою створення товару, послуг, доданої вартості тощо та покращення її якості життя.

Вкладення в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефект. Інвестування в людський капітал є ознакою усвідомлення вирішальної ролі людини в економічній системі суспільства. Витрати, які сприяють підвищенню продуктивності, також можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються з тим розрахунком,

що їх буде багаторазово компенсовано зростаючим потоком доходів у майбутньому.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. К. Макконел та С. Брю пропонують таке визначення інвестицій в людський капітал: «Інвестиції в людський капітал – це будь-яка дія, яка підвищує кваліфікацію та здібності і, тим самим, продуктивність праці працівників» [1]. Аналогічного підходу до поняття такого виду інвестиції дотримувалися Г. Беккер, І. Бен-Порет, Д. Мінцер, Т. Шульц. Наразі наукова думка вивчає шляхи та засоби інвестування в людину, оскільки капітал набувається і збільшується шляхом інвестування і дає тривалий економічний ефект. Так, за розрахунками відомого американського теоретика Е. Денісона, інвестиції в людський капітал дають віддачу в 5–6 разів більшу, ніж вкладення в матеріальне виробництво. Світовий банк на прикладі обстеження 192 країн дійшов висновку, що лише 5% економічного зростання в країнах з перехідною економікою зу-